

הרב ישראל דז'מיטרובסקי

בענין פסיק רישיה באינו מכויין וספק פסיק רישיה

כתב הטי"ז בשו"ע או"ח סימן שטי"ז ס"ק ג' וז"ל ועוד אפילו אם תאמר דבודאי הוה פ"ר ואסור מ"מ בספק אם יש שם זבובים יש להתיר דשם אין פ"ר כי זה הוה ספק פ"ר והוה דבר שלא במתכוין ומותר כמו בכורת היכא דלא הוה פ"ר עכ"ל הצריך לנו, וכן נראה מפשטם של דברי הרמב"ן במלחמות בשבת דף מ"א ע"ב שכתב בסוף דבריו שם וז"ל אלא צירוף מיחם לאו פסיק רישיה הוא שמא לא הגיע לצירוף אעפ"י שנתחמם הרבה שהמים שהיו בו מונעים אותו ושמא כבר נצרף קודם שנעשה כלי ועכשיו אין זה זה תקון לו עכ"ל, וכן כתב שם הר"ן על הר"י"ף וז"ל ואע"ג דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות הכא לאו פסיק רישיה הוא לפי שכשמצרפין הכלי מחמין אותו תחילה ביותר והכא אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים שבתוכו מונעין אותו מלהתחמם כל כך עכ"ל, אעפ"י שהדבר פשוט ששם זה ספק לשעבר אם הכלי התחמם מאד, וא"כ הוה ספק פסיק רישיה ובכל זאת כתבו שזה מותר מדין דבר שאין מתכוין, והנה הרמ"א בשו"ע יו"ד סימן פ"ז סעיף ו' בהגה כתב וז"ל י"א דאסור לחתות האש תחת קדירה של עובד כוכבים לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בשול בשר בחלב עכ"ל, וכתב שם בחדושי רע"א וז"ל קשה לי הא אינו מכויין לבשל רק לחתות באש ופסיק רישיה לא הוה דשמא לא בישל העובד כוכבים בקדירה בשר וגם חלב וצ"ל דדוקא בספק דלהבא שמא לא יהא נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוה ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא אבל בספק דעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר וחלב בחתוי זה בודאי יתבשל אלא דהספק שמא אין בו בליעת בשר וחלב זה מקרי פסיק רישיה עכ"ל ואח"כ כתב דזה תלי במחלוקת תוסי והערוך בענין פסיק רישיה דלא ניחא ליה לדעת הערוך דדבר שאינו מכויין בפסיק רישיה היכא דלא נ"ל מותר אפילו מדרבנן ומשמע שם אפילו בשאר אסורים כן אולם לדעת התוסי אסור ועיין בהרא"ש פרק י"ד דשבת דגם לערוך בשאר אסורים אסור, אכן לדעת הטי"ז (הני"ל) א"כ לכאורה בני"ד היתר גמור עכתי"ד, וצ"ע על הטי"ז שלא הזכיר שדבריו הם נגד דברי הרמ"א כאן.

והנה הגאון ר' שמעון בספרו שערי יושר שער ג' פרק כ"ה כתב וז"ל והטעם בזה נלעני"ד דענין מה דמודה ר' שמעון בפסיק רישא אינו משום דכל היכא דהוי פ"ר חשוב כמכוין, מחמת שידוע ודאי שיהיה כן הוי כמכוין, דלפ"ז היכא דהוי ספק פ"ר היה ראוי להיות מותר דבכה"ג הדבר מסופק להעושה, ובאמת בספק פ"ר הוא ספק אסור תורה ועיין במסכת שבת דף צ"ה ע"א ובתוס' דפליגי ר"א ורבנן לענין מכבד אי הוי פסיק רישיה דלכאורה אם תנאי פליגי בזה איך אפשר לומר דהאדם העושה יודע ודאי שיהיה כן, ואיך פליגי בדבר שתלוי בידיעת העושה אלא ודאי שענין פ"ר אינו תלוי כלל בידיעת האדם אלא אם הדבר במציאות פ"ר אסור אף שלא ידע העושה מה שיהיה תכלית הפעולה, שהטעם העיקרי בפסיק רישיה שבאופן כזה המעשה נקראת על שם זה רק ע"י הכונה, דמלאכת חרישה אינה נקראת בשם מלאכה זו אלא רק אם עושה למטרת חרישה אבל כשעושה למטרת גרירת הספסל שם המעשה בזה מלאכת העתקת ספסל ממקום למקום, אבל כשחותך ראש בעל חי גם בלי כונת הריגה הפעולה עצמה נקראת בשמה וכעין שחלקו בגמ' בריש זבחים דקדשים סתמא לשמה קאי אם לא שמכוין להיפוך, ואף שהרמב"ן במלחמות פ' כירה כתב לענין מצרף של קדירה דאם איכא בזה כמה ספיקות לא הוי פ"ר הטעם בזה דשם המעשה מתחשבת עפ"י הכרעת דעת בני האדם וכל היכא דאיכא כמה ספיקות אצל בני האדם שרואים קדירה עם מים מתבשלת על האש אם יש בזה ענין של מלאכת מצרף א"ז מלאכת מצרף רק אם יעשה האדם בכונה לענין זה עכ"ל.

והנה בענין מה שכתב בשערי יושר שטעם הרמב"ן מפני שיש בזה כמה ספיקות הנה הר"ן על הרי"ף שהובא לעיל בדברינו וכן הרשב"א בחדושינו כאן לא הזכירו שתי ספיקות אלא רק ספק אחד ומוכח מדבריהם דלא כדברי ר' שמעון ומן הסתם גם כונת הרמב"ן בדבריהם ובפרט שהם בדרך כלל נגררים אחרי הרמב"ן וע"כ שכונתם כדברי הט"ז והיינו כהצד הראשון ששלל ר' שמעון שישוד פסיק רישיה הוא משום שע"י שהאדם יודע בודאי זה הופך למכוין, וכן הוא בדברי הריטב"א הוצאת מוסד הרב קוק בדף ק"ג ע"א ד"ה ופרכינן והא אב"י ורבא, לאחר שהביא את שיטת הערוך המתיר פסיק רישיה דלא נ"ל כתב וז"ל ומיהו תמיהא מילתא טובא כל היכא דפסיק רישיה ולא ימות מאיזה טעם יתיר ר' שמעון משום דלא ניחא ליה דהא טעמא דתלמודא דמודה ר' שמעון רישיה ולא ימות היינו משום דכיון דלא סגיא דלא אתעביד מלאכה הרי הוא כאלו

נתכוין ומלאכת מחשבת הוא עכ"ל וכן כתב בדף נ' ע"ב ד"ה נזיר וז"ל שכל הסורק על כרחו להסיר נימין המדולדלין מתכוין דלא סגיאל בלאו הכי ואפילו אינו מתכוין הרי הוא כמתכוין גמור עכ"ל הרי מבואר בדבריו בשני מקומות אלו שהדין של פסיק רישיה הוא משום דחשיב מכוין, ובשיטת הערוך המתיר פ"ר דלא ניחא ליה פשיטא דס"ל הכי, אלא שבזה יש לדחות שזה גופא טעם החולקים שהחסרון בפ"ר אינו משום דחשיב כמכוין, אמנם בדברי הריטב"א הנזכר לעיל מבואר, שחולק משום שסובר שגם בלא ניחא ליה עדיין חשיב כמכוין, והנה דעת התוס' בשבת מ"א ע"ב ד"ה מיחם וביומא ל"ד ע"ב ובחדושי הר"ן בשבת מ"א ע"ב המיוחסים לריטב"א שבדיני שבת גם ר' יהודה מודה שדבר שאינו מכוין אינו אסור מן התורה ורק מדרבנן אסור משום דלא מיקרי מלאכת מחשבת, וכתב בחדושי רבינו חיים הלוי בפרק י' מהל' שבת ה' י"ז בטעם הדבר וז"ל ש"מ מיהא דהדין דדבר שאינו מתכוין בניחותא דידיה וכונתו תליא מילתא וכו', משא"כ בדין מלאכת מחשבת אין יסוד דינו תלוי בכונה ורצון כלל כי אם בדעת שעושה את המלאכה וזהו יסוד הך דינא דמלאכת מחשבת שיעשה את המלאכה בדעת ומחשבה עכ"ל, אמנם לא נתבאר בדברי התוס' ובדברי ר' חיים אם הסבה שפטור היא משום שכל פעולה שהמלאכה אינה תוצאה מוכרחת מן הפעולה אין בה דין מלאכת מחשבת ולפי"ז זה רק במעשה של אינו מתכוין להבא, אבל בספק פסיק רישיה שעל הצד שזה פסיק רישיה שהתוצאה מן הפעולה היא מוכרחת הוי ספק אסור תורה או שהכונה שהדבר תלוי בידיעת העושה וכל שהעושה אינו יודע בודאי שתוצאת הפעולה תהיה מלאכה אין זה בגדר מלאכת מחשבת ולפי"ז בהלכות שבת גם ספק פסיק רישיה יהיה פטור מן התורה לדעת ר"י אליבא דהתוס', נמצא לפי מהלך זה שספק פ"ר בהלכות שבת יש שתי סברות להתירו מדין תורה א' לפי הסברא הראשונה הנזכרת לעיל שהחסרון של פסיק רישיה הוא משום שע"י הידיעה הודאית שהתוצאה תיעשה חשיבא כמתכוין וכנ"ל וא"כ אם האדם מסופק ולא חשוב מאיזה טעם הוא מסופק עדיין זה בגדר אינו מכוין.

ב'. מטעם התוס' שע"י חוסר ידיעת האדם שע"י פעולה זו תיעשה מלאכה זה חסר במלאכת מחשבת, ולפי"ז אפילו אם נקבל את דברי ר' שמעון שבהלכות דבר שאינו מכוין, שזה דין שאם זה לא פסיק רישיה אין התוצאה מתיחסת לעושה הפעולה במקום שאינו מתכוין לתוצאה אבל במקום שזה פסיק רישיה התוצאה מתיחסת לעושה הפעולה אפילו אם

אינו מכוין ולכן ספק פ"ר הוי ספק אסור תורה, מ"מ יש עדיין מכח סברת התוס' לפטור בהלכות שבת ספק פ"ר משום ששם אין זה דיין שאין התוצאה מתיחסת אל העושה אלא משום שכל זמן שאין לעושה ידיעה ודאית בתוצאת הפעולה שלו אין זה חשיב מלאכת מחשבת, אמנם לפי מהלך זה יהיה ספק פ"ר גם בהלכות שבת אסור דרבנן לפמשי"כ האחרונים שכל פטור שנובע מכח מלאכת מחשבת הרי זה פטור אבל אסור וכמו שלר' יהודה עצמו לדעת תוס' זה פטור אבל אסור, והנה כתב הערוך בערך סבר והובאו דבריו בראשונים בהרבה מקומות ומהם בתוס' כתובות דף ו' ע"א וברא"ש מסכת שבת דף ק"ג שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר והביא הרבה ראיות לדבריו ומתוך ראיותיו שהן גם לא בהלכות שבת מוכח שסובר שההיתר של פסיק רישיה דלא ניחא ליה הוא לאו דוקא בהלכות שבת אלא בכל התורה כולה, כלומר שזה דין בהלכות דבר שאינו מתכוין מותר שהוא דין בכל התורה וכדמוכח מן המשנה במסכת כלאים ומן הגמ' בזבחים צ"א ע"ב לענין כבוי אש המערכה ובשבת קל"ג לענין אסור קציצת בהרת אמנם הרא"ש בשבת פרק שמונה שרצים סימן ט' לאחר שהביא את שיטת השאילתות (אמור סימן ק"יה) שקיי"ל כר' שמעון לענין דבר שאינו מתכוין רק בהלכות שבת אבל בכל התורה קיי"ל כר' יהודה דדבר שאינו מכוין אסור והאריך לחלוק עליו כתב וז"ל והיכא דשתי סמא לרפואה ומיעקר אסור אפילו לר' שמעון דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ולא שייכי כאן דברי בעל הערוך דאמר לא אסור ר' שמעון פסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה דהיינו דוקא לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת אבל בשאר אסורים לא בעינן דניחא ליה מדפריך הש"ס בפרק כל התדיר (זבחים צ"א) גבי המתנדב יין מזלפו על גבי האישים והא קמכבה אע"ג דלא ניחא ליה בכבוי, עכ"ל. וכן כתבו כדברי הרא"ש, הרשב"א בשבת שם, ובמיוחסים לריטב"א בשבת שם (שהוא כידוע חדושי הר"ן) (ולענין עצם ראית הרא"ש מפרק כל התדיר עיין בקרבן נתנאל שם אות מ' ובמגן אברהם בשו"ע או"ח סימן ש"כ ס"ק כ') והנה מה שכתב הרא"ש שלא שייכי כאן דברי בעל הערוך דאמר לא אסור ר' שמעון פסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה דהיינו דוקא לענין שבת.

הנה בספר הערוך מבואר להדיא דס"ל שיסודו שכל פסיק רישיה דלא נ"ל מותר זה בכל התורה כולה שהרי הביא ראיות גם מדינים שאינם בהלכות שבת וכנ"ל, וצריך לפרש שכונתו שאפילו אם נקבל את דברי

הערוך היינו דוקא בהלכות שבת, מכל מקום בדברי הרא"ש מבואר שיש לחלק בדין פסיק רישיה לענין להתיר לכתחילה בין הלכות שבת לבין כל התורה, דבכל התורה דין אינו מתכוין הוא רק שאין התוצאה מוכרחת אבל אם התוצאה מוכרחת אעפ"י שאינו מכוין חשיב כמתכוין לפמשי"כ לעיל אבל בהלכות שבת שיש דין מלאכת מחשבת יש גדר אחר של אינו מתכוין, שאעפ"י שידוע שהתוצאה מוכרחת אם לא ניחא ליה עדיין חשיב אינו מתכוין.

ולפי ר' שמעון יהיה הפירוש שאעפ"י שבכל התורה עשיית פעולה שגורמת תוצאה מוכרחת חשיבא כעשיית התוצאה ולא מהני מה שאינו מכוין לתוצאה, מ"מ בהלכות שבת שיש דין של מלאכת מחשבת יש גדרים אחרים בדין אינו מתכוין וכל שאינו מתכוין לתוצאה גם עשיית פעולה שגורמת תוצאה מוכרחת אין לה דין כעשיית התוצאה כל זמן שאינו מכוין לתוצאה, ואלו שחולקים על הערוך גם בהלכות שבת, היינו משום שסוברים כהריטב"א הנזכר לעיל שע"י פסיק רישיה וידיעת האדם שבודאי זה יעשה זה חשיב כמתכוין, אבל מודים לעצם היסוד שבהלכות שבת שיש דין מלאכת מחשבת, הסבה שאין היתר דבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה, חלוק ביסוד דינו מהסבה שבכל התורה אין היתר של דבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה, שבהלכות שבת פסיק רישיה חשיב כמתכוין ובכל התורה ע"י פסיק רישיה אין היתר של דבר שאינו מתכוין, כמו שכתב ר' שמעון משום שע"י הפעולה חשיב כעשיית התוצאה להדיא ובמקום זה לא שייך היתר אינו מתכוין ולפי המבואר לעיל שספק פ"ר היתרו רק אם נאמר שהחסרון של פ"ר הוא משום שחשיב כמתכוין א"כ בכל התורה שהדין של פסיק רישיה משום שלא מהני אינו מתכוין וכמשי"כ ר' שמעון גם ספק פסיק רישיה אסור, אבל בהלכות שבת שיש דין מלאכת מחשבת והדין של פסיק רישיה משום שחשיב כמתכוין אפילו בלא ניחא ליה (דלא כהערוך) מ"מ בספק פסיק רישיה דלא חשיב כמתכוין, עדיין יש את ההיתר של אינו מתכוין, ולפ"ז ממילא מיושבת הסתירה בין דברי הרמ"א ביו"ד סימן פ"ז לבין דברי הט"ז באו"ח סימן שט"ז.

והנה לפי מה שנתבאר בדברינו שמה שכתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן שפסיק רישיה דלא ניחא ליה בשבת מותר משום דבשבת יש דין של מלאכת מחשבת אין פירושו משום שעל ידי זה חסר במלאכת מחשבת, שהרי מבואר באחרונים שכל דבר שפטור משום מלאכת מחשבת פטור

אבל אסור, אלא פירושו משום שכיון שבשבת יש דין מלאכת מחשבת יש גדר אחר של דין אינו מכיון על כל פנים לענין פסיק רישיה, וכמו שנתבאר לעיל נראה שכן מוכח מדברי החדושים המיוחסים לר"ן על מסכת סנהדרין בדף פ"ד ע"ב שכתב בשם התוס' ז"ל ושגגת לאו דאמרינן דמותר פי' בתוס' שהוא דבר שאין מתכוין ומותר באסור לאו כדאמרינן לגבי כלאים מוכרי כסות מוכרין כדרךן אבל באסור מיתה לא הותר דבר שאין מתכוין ואע"ג דהותר דבר שאין מתכוין באסור מיתה דהיינו אסור שבת דאיכא אסור סקילה היינו טעמא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה והיינו דאמרינן לעיל פרק ד' מיתות חומר בשאר מצוות מבשבת דבשאר מצוות שוגג בלא מתכוין חייב משא"כ בשבת ואעפ"י שפי' שם לענין חלבים ועריות מפני שכבר נהנה מ"מ אין רציחה יוצאה מן הכלל שהרי חייב עליה התורה גלות (כונתו לומר אעפ"י שהוא מתעסק) עכ"ל והנה מבואר בדברי המיוחסים לר"ן בשם התוס' שההלכה שדבר שאין מתכוין מותר נאמרה רק באסורי לאוין או בשבת שיש בה דין מלאכת מחשבת אבל לא באסורי מיתה והביא ראיה מאסור רציחה שיש גלות ברציחה והיינו מתעסק וכונתו שאין דבר שאינו מכיון גדול ממתעסק, והנה ממה שדימה שבת לאסורי לאוין מוכח שבשניהם זה אותו דין היתר אינו מתכוין אבל בשאר אסורי מיתה לא נאמר היתר של דבר שאינו מכיון והיינו כמו שנתבאר לעיל שע"י מלאכת מחשבת אנו מבינים שיש כאן גדר היתר של אינו מתכוין. ואם כי דברי הר"ן שם על אינו מכיון רגיל ולא על פסיק רישיה וכמבואר בדבריו שם מ"מ יסוד זה שע"י גלוי הדין של מלאכת מחשבת אנו יודעים שיש בשבת דין אינו מכיון למדנו ממנו.

והנה כתבו התוס' בשבת מ"א ע"ב וביומא ל"ד שגם ר' יהודה שסובר שדבר שאינו מכיון אסור, מודה שמן התורה בשבת פטור משום דלא הוי מלאכת מחשבת, וכתב בחדושי ר' חיים הלוי בתחלת הלכות שבת שגם הרמב"ם ס"ל כהתוס' הנ"ל והרמב"ם גם סובר כדעת הערוך שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר משום דגם זה מקרי דבר שאינו מתכוין וכתב שם שאעפ"י שר' שמעון מתיר דבר שאין מתכוין ור' יהודה סובר שדבר שאין מתכוין פטור בהלכות שבת מ"מ חלוקים הם ביסוד דינם דלר' שמעון הפטור הוא משום דבר שאין מתכוין ויסוד דינו בהלכות כונה וא"כ גם פסיק רישיה דלא ניחא ליה מקרי אינו מתכוין ומותר משום שהיתרו מכח שאין כאן כונה, אבל לר' יהודה יסוד פטור אינו מתכוין

בשבת משום שחסר כאן מלאכת מחשבת במקרה שאינו יודע בודאי שהמלאכה תיעשה ויסוד הפטור אינו בהלכות כונה אלא בהלכות ידיעה ולכן פסיק רישיה דלא ניחא ליה אעפ"י דמקרי אינו מתכוין מ"מ לא חסר כאן בהלכות ידיעה ולכן מקרי מלאכת מחשבת ולכן בפסיק רישיה דלא ניחא ליה לרי' יהודה חייב חטאת, עכת"ד. וברור שלפי דברי רי' חיים הלוי כונת התוסי' במש"כ שלרי' יהודה בהלכות שבת אינו מתכוין פטור משום מלאכת מחשבת היינו הגדר הפשוט של מלאכת מחשבת ואין זה הגדרה בהלכות אינו מתכוין, ולכן באמת לרי' יהודה ודאי שאינו מתכוין בשבת פטור אבל אסור כמבואר בש"ס בהרבה מקומות.

ובעיקר דברי המיוחסים לרי"ן שהזכיר שבחייבי מיתות אין היתר דבר שאין מתכוין וכרך בחדא מחתא מתעסק בחלבים ובעריות ביחד עם אסור רציחה נראה שאעפ"י שהזכיר חייבי מיתות, מ"מ גדר הדבר הוא שהואיל באינו מתכוין גדר הדבר כמו שכתבו האחרונים שבמקום שאינו מתכוין לא מקרי שהעשיה מתיחסת לפועל והיינו דוקא במקום שהאסור הוא מצד האדם שעושה את הפעולה אבל במקום שגדר האסור הוא מצד שהפעולה נפעלת וקפידת התורה שפעולה זו לא תיעשה אין היתר דבר שאינו מתכוין ולכן בחלבים ועריות וכן ברציחה שקפידת התורה שזה לא יעשה אין היתר זה ויתכן שכלל זה נכון בכל חייבי מיתות. ולכן אין שם היתר זה.